

ПРАВОВА ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Становлення правової держави та громадянського суспільства тісно пов'язане з відповідними етапами розвитку людства. Громадянське суспільство, котре перебуває за межами регулювання держави, може ефективно функціонувати лише за наявності правової держави, яка зобов'язана, дотримуватися принципу верховенства права і гарантувати існування відповідних інститутів. Громадянське суспільство становить сферу абсолютної свободи приватних осіб у відносинах один з одним. Воно постає у вигляді соціального, економічного та культурного простору, в якому взаємодіють вільні індивіди, які реалізують приватні інтереси і здійснюють індивідуальний вибір.

Досвід найрозвиненіших держав свідчить про те, що конституційно-правова регламентація та регулювання у країнах з демократичним державно-правовим режимом спрямовані на підтримку громадянського суспільства, а також про те, що становлення і розвиток останнього в позадержавній сфері суспільних відносин не означають його ізольованості від державно-правових інститутів, а допускають або передбачають сталий та інтенсивний взаємозв'язок громадянського суспільства і держави [1, с. 12].

Взаємодія держави і права виражається в різному їх впливі один на одного. Вплив держави на право полягає передусім в тому, що вона його створює, вдосконалює і змінює, охороняє від порушень, утілює в життя. Зрозуміло, що першопричини права – не в державі як такій, а в соціальній необхідності, соціальних потребах. Держава усвідомлює їх, перекладає їх на мову права, юридичних норм, створює, формулює право. Роль держави і права в сучасному суспільстві може виявлятися тільки через засоби їх взаємодії. Структуру та функції держави не можна уявити поза правовою системою. У свою чергу остання значною мірою залежить від правової діяльності держави [4, с. 8 – 10]. Таким чином, взаємодія державних і правових механізмів породжує їх відносну самостійність і водночас – залежність, яка, безумовно, повинна передбачати контроль за ними.

Соціальне призначення права полягає в регулюванні поведінки людей. Однак встановлені державою норми права не можуть виконувати регулюючої ролі без складного механізму їх реалізації. Без утілення норм права в життя, вони мертві. Інакше кажучи, норми права втрачають своє соціальне значення. На думку В.С. Нерсисянца, логічним, первинним, базовим, визначальним, предметоутворювальним у науці про право і державу є поняття права та відповідне поняття держави [5, с. 415].

Питання розбудови в Україні правової держави та громадянського суспільства насамперед зумовлюють глибинну необхідність проведення відповідних ґрунтовних теоретико-правових досліджень, які дали б змогу реформувати відносини влади, систему законодавства та державні механізми на змістовій науково-теоретичній основі. Адже ставлячи за мету побудову правової

держави, ми наражаємося на небезпеку, що кожен тлумачитиме цей термін на власний розсуд, не з позиції історичної доцільності та світового політико-правового досвіду, а відповідно до партійних чи навіть популістських інтересів. Неузгодженість дій і позицій різних гілок державної влади в Україні, як зазначають В.Я. Тацій та Ю.М. Тодика [6, с. 34], а іноді відверто конфронтаційний стиль взаємовідносин між ними зумовлені значною мірою відсутністю чіткої концепції реформування суспільства, невизначеністю до кінця внутрішніх і зовнішніх пріоритетів у державотворенні, хаотичністю реформування правової системи.

Не викликає сумнівів теза про те, що громадянському суспільству повинна відповідати і держава нового типу – правова держава, активне формування якої відбувається паралельно з розбудовою громадянського суспільства. Тому завданням Української держави є створення міцних передумов громадянського суспільства, з одного боку, і перетворення самої держави на соціально-політичний інститут з новими функціями, які б відповідали потребам громадянського суспільства, – з іншого. Водночас поступ до правової держави залишатиметься фіктивним доти, доки держава вважатиме громадянське суспільство «некерованою і небезпечною масою» [2, с. 4]. Тому будь-які політико-правові чи економічні перетворення ніколи не досягатимуть мети без підтримки громадянського суспільства, участі громадян у процесі прийняття та реалізації суспільно важливих рішень з економічних, соціальних і культурних проблем. Адже незалежно від того, про яке «диво» йдеться, ретельний політико-правовий аналіз завжди фіксує, по-перше, чітко вибраний соціальний напрям розвитку правової держави, по-друге, свідому настанову на тісну співпрацю і взаємодію з громадянським суспільством.

Значення громадянського суспільства в умовах функціонування демократичного політичного режиму та соціальної, правової держави полягає в такому:

1) громадянське суспільство утворює відповідне соціальне середовище, в якому формується і розвивається особистість за допомогою створення умов для задоволення її основних потреб та інтересів, тобто йдеться, насамперед, про широкі можливості самореалізації;

2) громадянське суспільство виступає гарантією захисту інтересів кожної особистості, її природних прав і свобод від надмірного втручання держави в особисте життя;

3) суб'єкти громадянського суспільства (громадські об'єднання, політичні партії, групи за інтересами тощо) формулюють і репрезентують перед державою громадські інтереси, а також прагнуть забезпечити ефективний діалог з державою щодо захисту цих інтересів або врегулювання можливих конфліктів;

4) за допомогою включення індивіда до структури громадянського суспільства відбувається необхідна для нього реалізація своїх духовних і матеріальних інтересів, інтеграція в соціальне середовище. Проведений аналіз співвідношення громадянського суспільства і правової держави рельєфно висвітлює закономірний характер взаємодії цих двох явищ. Правова держава і

громадянське суспільство характеризуються низкою однорідних політико-правових ознак. Правова держава виступає інструментом забезпечення життєздатності громадянського суспільства, охороняє його інтереси. Водночас громадянське суспільство виступає важливим показником ефективності функціонування правової держави. Звідси слідує, що взаємообумовленість правової держави і громадянського суспільства є очевидною, а їх взаємодія – запорука успішного розвитку суспільства і держави [3, с. 127 – 128].

Отже, розбудова в Україні правової держави, як і становлення всієї сукупності форм і механізмів громадянського суспільства, – це тривалий процес, у якому мають взяти участь і державні органи та установи, і самі громадяни. Основною метою цих дій повинна стати розбудова справді самоврядної громади, де жоден громадянин не буде відчужений від знарядь і результатів своєї праці, а основні принципи самоврядування реалізовуватимуться в політиці та економіці й сама держава виступатиме надійним гарантом від авторитарної сваволі. Проте така «перспективність» правової держави та громадянського суспільства не повинна впливати на сам підхід щодо дослідження відповідних понять і концепцій [5, с. 414 – 415]. Адже те, що доволі часто здається нам лише теоретичним ідеалом, не означає, що воно ніколи не стане реальністю. І в цьому сенсі ми можемо приєднатися до слів Ламартіна: «Ідеали це не що інше, як передчасні істини».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бистрицький Є. К. Передчуття громадянського суспільства / Є. К. Бистрицький // Дзеркало тижня. – 2007. – № 42. – С. 12.
2. Винніков О. Громадські організації в Україні: новий поступ з новим законодавством / О. Винніков, А. Ткачук // Голос громадянина. – 1997. – № 4. – С. 4.
3. Головащенко О. Громадянське суспільство як основа у становленні правової держави / О. Головащенко // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / редкол. : В. Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 2008. – № 3 (54). – С. 127 – 128.
4. Неновски Н. Единство и взаимодействие государства и права / Н. Неновски. – М., 1983. – С. 8 – 10.
5. Проблемы общей теории права и государства / Под общ. ред. акад. РАН, д. ю. н., проф. В. С. Нерсесянца. – М., 1999. – 832 с.
6. Тацій В. Функціонування державної влади в аспекті конфліктології / В. Тацій, В. Тодика // Право України. – 1997. – № 8. – С. 34.